

ТРЕТМАН УБИЦА КРОЗ ПОСЕБНЕ ПЕНИТЕНЦИЈАРНЕ ПРОГРАМЕ¹

***Апстракт:** Убиство, као једно од најтежих кривичних дела, захтева спровођење посебних пенитенцијарних програма у установама како би се извршила ресоцијализација починилаца ових кривичних дела. С тога аутор у раду представља примере добре праксе у ресоцијализацији осуђеника за убиство, који се отелотворују кроз когнитивну терапију и неке друге посебне програме превенције будућег насилног понашања.*

***Кључне речи:** пенитенцијарни програми, убиства, когнитивна терапија, посебни програми.*

Увод

Како је убиство кривично дело које повлачи вишегодишњу казну затвора, тиме су створени услови да се према осуђеном лицу за убиство примењују одређени облици третмана и разни програми. Према убицама се примењују неки посебни облици третмана, који су карактеристични само за ове припаднике осуђеничке популације. Такође, формални систем је, током дугог низа година, развио посебне програме за осуђеничку популацију, који су се односили како на лица са насилним понашањем и вршењем веома тешких кривичних дела (убиства) пре него што су доспела у затвор, тако и на особе, која су одређени степен агресивности и насиља испољила у затворској средини. Често се може наћи повезаност између лица, која су вршила криминалитет насиља на слободи и лица, која су кривична дела из ове групе вршила у затворској средини. Другим речима, лица склона криминалитету насиља на слободи, могу у одређеним ситуацијама у затворској средини испољити исти степен агресивности. Због ове повезаности могуће је вршити превенцију криминалитета насиља, чак и са

---

¹ Чланак је резултат рада на пројекту Правног факултета Универзитета у Нишу, „Заштита људских и мањинских права у европском правном простору“, који финансира Министарство за науку и технолошки развој, бр. уговора 179046

смртним исходом, у самој затворској средини, при чему би позитивни резултати одређених облика третмана и програма били видљиви и по изласку осуђеника на слободу. Шире посматрано, програми превенције насиља у затворској средини редукују (смртно) насиље и на слободи, јер се на тај начин осуђена лица, обухваћена програмом, уче како да генерално избегавају конфликтне ситуације и како да их решавају на ненасиљан начин. Због тога ће у наредном делу рада бити презентовани одређени програми превенције насиља у пенитенцијарним установама.

Генерално гледано постоје два начина за смањивање насиља у затворској средини. Први начин се огледа у томе да се осуђеник, који је извршио неко кривично дело са елементима насиља и за кога је у пријемном одељењу оцењено да ће са таквим понашањем наставити и у затвору, пошаље у васпитну групу, односно пенитенцијарну установу, у којој постоји велики број ограничења. Главни проблем оваквог начина решавања проблема насиља је што на дуге стазе не даје резултате, јер је главни фокус на неким организационим питањима, а не на третману и промени личности датог осуђеника. Уједно, негативна последица рестриктивног понашања према овим осуђеницима је психолошке природе, али и могућност још већег степена испољавања насиља по изласку на слободу. Висока цена коштања изградње оваквих установа представља још једну негативну особину у поређењу са slabим резултатима ресоцијализације оваквих осуђеника.²

Други приступ се односи на тежњи за променом личности осуђеника применом одређених психолошких програма, који укључују мере промене понашања, аверзије, друштвеног учења и когнитивне терапије. Иако све ове мере имају исти циљ – промена начина размишљања и реакције на конфликтне ситуације, од свих ових мера најбоље резултате је дала когнитивна терапија.³

---

2 Lambert, E., Hogan, N., Barton, S., Stevenson, M., *An Evaluation of Change, a Pilot Prison Cognitive Treatment Program, Journal of Articles in Support of the Null Hypothesis, Reyson Group, 2007, Vol. 5, No. 1, pp. 2.*

3 Пун назив когнитивне терапије је когнитивно-бихевиорална терапија. Она је заснована на чињеници да наше мисли узрокују наша осећања и понашања, при чему не постоји утицај спољашњих ствари, као што су људи, ситуације и догађаји на нас. Когнитивно бихевиорална терапија (КБТ) ефикасан је облик психотерапије. Њени позитивни резултати су доказани бројним клиничким студијама у лечењу разних психичких поремећаја. Оцем когнитивне терапије сматра се амерички психијатар Арон Бек, чији фокус је у почетку био на лечењу депресије. Наиме, смарајући да код депресије постоји тзв. дисторзија мишљења, заступао је став да терапеут и болесник морају заједно да раде у идентификовању и решавању проблема. Улога терапеута се огледа у помагању датим болесницима ради надвладавања потешкоћа, мењања начина мишљења, емоционалних одговора и понашања. Дисторзија мишљења се јавља када су људи у стресу. Когнитивна терапија помаже у идентификацији таквих мисли и њихово оцењивање у односу на стварност, уз тежњу ка променом датих мисли у циљу постизања бољег стања. Програм когнитивне терапије спроводе здравствени радници.

Почети њене примене се могу наћи у седамдесетим годинама прошлог века. Према мишљењу криминолога Агнеса Бароа, циљ примене когнитивне терапије је „*реструктурисање важећег мишљења насилног осуђеника или развитак просоцијалног начина мишљења.*“⁴

Когнитивна терапија и убиства

Почетак примене когнитивне терапије везан је за пенитенцијарну установу са највећим степеном обезбеђења у Мидвесту. Наиме, током 1993. године покренут је програм под називом „*Strategies for Thinking Productively*” (STP), чији је циљ био мотивација осуђеника да промене начин размишљања тако да избегну антисоцијално понашање и да решавају конфликте на миран начин, не употребљавајући при томе насиље. Овај Програм се посебно фокусира на до сада неоткривене ставове и уверења, које могу утицати на само понашање. С обзиром на то да су у Програм укључени они осуђеници, који су раније вршили тешка дела са елементима насиља, полази се од претпоставке да они немају на почетку сами жељу да се промене. Због тога је потребно интензивним мерама код њих створити довољно воље за променом.⁵

Програм је био подељен у три фазе, где су осуђеници учили технике когнитивног процеса и промене, уз њихову примену у свакодневном животу. У првој фази, која је трајала 8 до 10 недеља, група 10-15 осуђеника се састајала са двојицом чланова особља двапут недељно по 90 или 120 минута како би научили: базичне принципе промене самог себе, како да воде личне дневнике, на који начин да идентификују размишљање које би их одвело у извршење кривичног дела и како да развију реалне алтернативе избегавања вршења кривичног дела. Успешним завршетком прве фазе, осуђеници почињу са радом у другој фази, која траје од 6 до 24 месеца. Треба напоменути да је само 20% осуђеника било успешно завршило прву фазу. Учестовањем у другој фази, осуђеницима је дата могућност да живе у посебним јединицама, при чему су имали обавезу да се састају са особљем Програма најмање трипут недељно по 90 минута. Током ове фазе осуђеници настављају са идентификацијом грешака у начину њиховог размишљања, како би у наредном периоду њиховим исправљењем избегли вршење кривичних дела. У трећој фази дати осуђеници се враћају међу остале затворенике како би применили стечена знања. Резултати Програма су били

Kognitivno bihevioralna terapija. Видети: http://www.cybermed.hr/clanci/kognitivno_bihevioralna_terapija, приступ 05.11.2011. године

4 Baro, A., *Effects of a Cognitive Restructuring Program on Inmate Institutional Behavior*, Criminal Justice and Behavior, 1999. година, Vol. 26, No. 4, pp. 467.

5 Bush, J., Bilodeau, B., *Options: A cognitive change program*, National Institute of Corrections, Washington, DC, 1993, pp. 17.

позитивни, јер су осуђеници, укључени у когнитивну терапију, показали знатно мањи степен агресивности према другим осуђеницима.⁶

На основу STP програма направљен је нови програм по имену „*Cognitive Housing Approach: New Goals Environment*“ (*CHANGE*), који је био усмерен на оне осуђенике из установа са већим степеном обезбеђења, при чему постоји велики ризик да ти затвореници испоље насилно понашање. Циљ новог Програма је био редукација агресивног понашања и самим тим побољшање стања у установама. И овај Програм је имао три фазе. Тако је прва фаза била оријентисана, попут STP програма, на учење основних техника когнитивне промене. Кратким презентовањем о могућим грешкама у размишљању и начинима превазилажења истих, осуђеницима су дате две технике за самопромену: извештаји размишљања и лични дневници. У првој техници осуђеник је имао обавезу да објективно опише одређену ситуацију, записујући истовремено своја размишљања и ставове поводом тога. На овај начин осуђено лице треба да научи како да раздвоји чињенице од размишљања. Следећи корак би требао да се састоји од проналажења оних образаца мишљења повезаних са криминалним понашањем. Код личних дневника, као друге технике самопромене, сврха је подржавање идентификације грешака у начинима размишљања и анализа потоњег понашања. Исто тако, обавеза осуђеника је да води евиденцију о својим осећањима. У првој фази *CHANGE* програма осуђена лица су учила како да слушају друга лица, да их разумеју и на којина начин да реагују, уз избегавање фрустрације и агресије, као њене последице.

У следећој фази, у којој су се затвореници састајали четири пута недељно по сат времена, основа је била у групној дискусији и правилном начину вођења извештаја и дневника. Такође, ова фаза обухвата неки вид групне интеракције између осуђеника и припадника формалног система као средства за промену кроз заједничко сагледавање поступака осуђеника, са циљем откривања образаца понашања, који су засновани на ставовима, уверењима и осећањима. Када дође до откривања ових образаца, наредни циљ се огледа у њиховом контролисању. Групна дискусија би се одвијала на тај начин да насумично одабран осуђеник презентује осталима свој извештај размишљања. Након тога развила би се групна дискусија, уз обраћање посебне пажње на алтернативне начине реакције. У личном дневнику осуђеници би бележили мисли, осећања и ставове. За разлику од извештаја размишљања, садржај личног дневника се не представља осталим члановима групе. Само чланови формалног система бивају упознати са личним дневником, на основу чега се развија дискусија са одређеним осуђеником о томе шта је написано у дневнику и које мере превенције би се могле применити. Да би члан формалног система учествовао у овом Програму потребно је да најмање учествује три дана у когнитивној терапији, при чему сами осуђеници имају могућност да предложе ког члана формалног система желе за партнера

---

⁶ Lambert, E., Hogan, N., Barton, S., Stevenson, M., op. cit., pp. 5.

приликом анализе садржаја личног дневника. Међутим, коначна одлука о ангажованом члану формалног система доноси сво особље *CHANGE* програма. Да би се успешно привела друга фаза потребно је да осуђено лице редовно води дискусију са својим партнером и да испуни план превенције поновног вршења кривичних дела. Уједно, осуђеник има обавезу да упозна остале осуђенике са планом, при чему групни модератори и његов партнер одлучују о успешности ове фазе Програма.

Трећа фаза се односи на примену стечених вештина у правом животу. Сврха ове фазе је правилна реинтеграција бивших осуђеника у друштво на слободи, уз постојање волунтаристичког принципа приликом спровођења последње фазе. Наиме, бивши осуђеници се окупљају двапут недељно како би заједнички размотрили појединачне извештаје о понашању на слободи и како би охрабрили једни друге да наставе да негују правилан и одговоран начин размишљања у циљу избегавања вршења кривичних дела (насиља). Програмом је предвиђено да ова фаза траје од шест до дванаест месеци. Шире посматрано, трећа фаза на неки начин представља један од начина пружања постпеналне помоћи осуђеницима у виду тзв. унутрашње помоћи.⁷

За разлику од *STP* програма у *CHANGE* програму су учествовали они осуђеници, које је изабрала управа пенитенцијарне установе. Тако су постојали одређени критеријуми на основу којих су осуђена лица била бирана: 1. мора да буду до 26 година старости, 2. да припадају васпитној групи са високим степеном обезбеђења, 3. да немају диплому средње школе и 4. да не болују од неког менталног поремећаја. Од укупно 136 осуђеника њих половина (68) је, по наредби управе, учествовало у *CHANGE* програм, док је друга половина представљала контролну групу. Изабрани осуђеници су имали веома велики број дисциплинских преступа током боравка у установи, који су се кретали од непоштовања наређења, преко ненасилних деликата, до преступа, који обухватају елементе насиља.⁸ Иако су Програмом обухваћени и осуђеници, који су склони вршењу дисциплинских преступа, који се не односе на примену насиља, когнитивна терапија примењена кроз *CHANGE* програм је давала резултате и за насилне осуђенике. Велики број тих осуђеника је у својим личним листовима имала забележене насилне дисциплинске преступе, али и кривична дела са елементима насиља, попут напада и телесних повреда других осуђеника, затворског особља и других лица, туча, претњи и сексуалних деликата. Без обзира на то што у затвору није био забележен случај убиства, извршена кривична дела сугерирају на висок ризик од виктимизације насиља, што у крајњем случају може у неким околностима резултирати убиством.

⁷ Више видети: Константиновић Вилић, С., Костић, М., *Пенологија*, op. cit., стр. 184.

⁸ Lambert, E., Hogan, N., Barton, S., Stevenson, M., op. cit., pp. 6-7.

Поред ових Програма, когнитивна терапија је била основ и других сличних програма. Један од њих познат је под именом „*Aggression Replacement Training*“ (*ART*). Примена овог Програма била је проширена ван Сједињених Америчких Држава. Наиме, многе европске и друге земље су у својим пенитенцијарним установама примењивале овај Програм у циљу промене понашања оних криминалаца који су осуђени за кривична дела из домена криминалитета насиља, укључујући и убиства. Треба напоменути да су позитивне стране Програма утицала да се он примењује и у школама и социјалним установама. Његова основа је схватање да се насилно понашање учи и сходно томе могуће је да се мења. Једна од најефикаснијих мера промене понашања је играње неких других улога од стране насилних осуђених лица. Метод, који се користи за промену понашања, је тзв. *Motivational Interviewing method (MI)*, чијом применом осуђеник треба сам да спозна жељу за променом на боље. Другим речима, осуђена лица треба да побољшају своју способност самоконтроле, да смање изливе беса и агресије и да, на крају, нађу алтернативне начине понашања. За време десет недеља, употребљаване су три компоненте у остваривању циља *ART* програма. Прва компонента (когнитивна компонента) позната је под именом морално расуђивање. Овде ће осуђеник бити подржан како би повећао степен моралности и како би, уједно, на основу тога доносио друштвено прихватљивије одлуке. У другој тзв. емоционалној компоненти циљ је правилно контролисање беса и агресије кроз јачање способности самоконтроле. Бихејвиорална компонента се другачије може назвати тренингом друштвених вештина. Применом последње компоненте осуђено лице учи одговарајуће вештине како би на одговарајући начин реаговао у одређеним ситуацијама.⁹

Слични Програми су нашли своју примену и ван Сједињених Америчких Држава. Тако се програм, чија је основа когнитивна терапија, примењивао у новозеландском затвору Римутака. Когнитивна терапија је трајала 28 недеља, односно 330 радних сати. Програм се састојао од осам компонената: 1. препознавање тзв. ланца вршења насилних кривичних дела; 2. промена спознаје вршења криминалитета насиља; 3. управљање емоцијама попут беса, фрустрације и бола; 4. стварање емпатије са жртвом; 5. побољшање моралног схватања реалности; 6. учење техника решавања проблема и потенцијалних конфликтних ситуација; 7. савладавање комуникацијских вештина и 8. превенција поновног вршења насиља. Програм се показао веома делотворним у спречавању рецидивизма оних осуђеника, који су успешно завршили целокупну обуку. Уједно, дуплирано је време када долази до поновног вршења криминалитета насиља од стране појединих осуђеника. Резултати примене програма, базираног на когнитивној терапији, у Канади су заиста импресивни. Канадска служба за

---

⁹ *Treatment programs in the Swedish Prison and Probation Service*. Видети: <http://www.penalreform.ro/fileadmin/pri/projects/documente2/AggressionReplacementTreatment.pdf>, приступ 12.11.2011. године

третман објавила је податке да је стопа повратништва оних осуђених лица, који су завршили целокупна програм когнитивне терапије, опала за 36%.¹⁰

Посебна пажња одговарајућим програмима превенције насиља поклоњена је бесу као једном од значајнијих криминогених фактора вршења убистава и других насилних кривичних дела. Наиме, пошло се од тога да се насиља испољава као последица постојања беса код одређене особе. Тако је криминолог Ховелс сматрао да насиље може другачије звати понашањем у којем долази до испољавања беса. На основу овог схватања направљен је тзв. „*Anger management*“ (АМ), који се састојао у групном раду, при чему је његово трајање било ограничено на 10-20 сесија. Иако је овај Програм веома сличан програмима базираним на когнитивној терапији, терапеути их међусобно разликују. Сврха АМ програма је повећање свести осуђеника о постојању беса и окидачу, који доводи до његовог испољавања, са циљем развоја вештина, које доприносе његовој контроли.¹¹ Неке земље, попут Новог Зеланда, су отишле корак даље у развоју овог Програма, јер је основа била приказивања видео материјала о томе шта је бес и агресија и како се могу препознати. Назив новог програма, који је трајао десет сесија, је био „*Video Anger management Programme*“. Развијен је од стране Министарства правде током осамдесетих година XX века.¹²

У Центру за корекцију „Парклеа“, који се налази у северо-западном предграђу Сиднеја, развијен је посебан програм превенције криминалитета насиља под називом „*The Violent Offender Therapeutic Program*“ (VOTP). Ова пенитенцијарна установа је завод са највећим степеном обезбеђења. Мере превенције су почеле да се примењују од 2003. године. Осуђена лица укључена у VOTP су лица се дугом историјом вршења најтежих облика криминалитета насиља. Другачије речено, ова лица су били високо ризична да поново изврше неко такво кривично дело по изласку из завода. Такође, Програм је направљен тако да омогућава осуђеним лицима да испитују своје криминално понашање и да откривене резултате поделе са терапеутским особљем. Трајање ових превентивних мера је ограничено на 12-14 месеци. Програм обухвата поред припремне фазе, у којој се ради евалуација стања сваког осуђеника, још шест фаза: 1. начин живљења; 2. разумевање извршених насилних кривичних дела; 3. посебан начин размишљања, који искључује криминалне мисли; 4. емпатија са жртвом; 5. круг вршења кривичних дела и 6. спречавање рецидива. Осуђена лица

¹⁰ *The Evidence on Violent Offenders*. Видети: <http://www.insideprison.com/Violent-Offenders.asp>, приступ 12.11.2011. године

¹¹ Ware, J., Cieplucha, C., Matsuo, D., *The Violent Offenders Therapeutic Programme (VOTP) – Rationale and effectiveness*, Australasian Journal of Correctional Staff Development. Видети: http://www.bfcsa.nsw.gov.au/___data/assets/pdf_file/0004/278041/The-Violent-Offenders-Therapeutic-Programme.pdf, приступ 12.11.2011. године

¹² Palmer, E., *Offending behaviour programmes: development, application, and controversies*, John Wiley & Sons Ltd, England, 2006, pp. 138.

требају, кроз ове фазе, да науче који фактори утичу на њих да испоље насиље (мисли, осећања, ситуационе околности, физиолошко узбуђења итд.) и како да их спрече одређеним вештинама, пре него што буде направљен појединачни план превенције поврата у сарадњи са службеницима за условни отпуст. У свакој фази Програма терапеути су дужни да пружају помоћ осуђеним лицима уколико им је то потребно. За сваког затвореника постоји појединачни план третмана, који је направљен у сарадњи са психологом који је одређен за дато осуђено лице. Иако постоје појединачни планови за сваког осуђеника, *VOTP* се спроводи у оквиру групне терапије. Свака група се састоји од највише десет учесника, уз постојање обавезе да се учесници групе састају трипут недељно од по два сата.¹³

Посебни програми и убиства

Поред мера когнитивне терапије постојали су и други програми спровођени у Сједињеним Америчким Државама у циљу превенције насиља, чак и оног са смртним последицама (убиства) у пенитенцијарним установама. Један од таквих програма базира се на религијског основи. Наиме, осуђеници, затвора средњег степена обезбеђења у Калифорнији, су имали обавезу да прочитају књигу „*The Purpose Driven Life*“ аутора свештеника Рика Варена. Овај затвор у Калифорнији, по имену *The Sierra Conservation Center* у Џејмстауну, је био познат по насиљу међу бандама. Основ вршења (смртоносног) насиља је била расна припадност. Међутим, када су осуђена лица почела да читају поменути књигу, број пријављених случајева насиља је драстично опао. Хектор Лозано, координатор програма за борбу против зависности, је говорио да није могло да прође две недеље а да се не деси напад припадника једне банде на чланове друге банде. Такође, често је долазило до примене принудних мера службе за обезбеђење према члановима различитих банди. Читање ове књиге допринело је промени понашања банди једна према другој, јер су оне почеле да разговарају о ономе што су прочитале. Преко 400 од 1200 осуђеника су прочитали књигу. Њихова обавеза састојала се у томе да се сваки дан прочита по једно поглавље књиге, након чега се развија групна дискусија о томе како прочитани део књиге утичу на њихов свакодневни живот. Од 2003. године, када је овај религиозни програм почео да се примењује, забележена је само једно побуна, 67 насилних инцидената, четири напада на припаднике формалног система, при чему је 1067 осуђеника дисциплински кажњавано. Пре него што је програм почео да се спроводи, број побуна је био 5, док је било пријављено 103 инцидената са елементима насиља. Исто тако, у четири случаја жртве насиља је било особље

¹³ Ware, J., Cieplucha, C., Matsuo, D., *The Violent Offenders Therapeutic Programme (VOTP) – Rationale and effectiveness*, Australasian Journal of Correctional Staff Development. Видети: http://www.bfcsa.nsw.gov.au/__data/assets/pdf_file/0004/278041/The-Violent-Offenders-Therapeutic-Programme.pdf, приступ 14.11.2011. године

управе пенитенцијарне установе, уз постојање дисциплинског кажњавања у 1226 случајева. Формални систем је био задовољан постигнутим резултатима. Портпарол, затвора у Џејмстауну, Кени Калхун је рекао да је дати религиозни програм одиграо веома значајну улогу у опадању стопе пријављених случајева насиља.¹⁴

Још један програм, који је дао одличне резултате у редукацији и превенцији насиља међу осуђеним лицима, је тзв. „*The Honor Program*“. Овај Програм је почео да се примењује од 2000. године у пенитенцијарним установама у савезној држави Калифорнија (САД). Његова сврха је стварање атмосфере сигурности, поштовања и сарадње. Другим речима, циљ је обезбеђивање средине у којој би осуђена лица могла да раде у миру. Осуђена лица заинтересована за учешће у овом Програму су обавезна да не употребљавају психоактивне супстанце, да не буду чланови било које банде у затвору, да се уздржавају од примене насиља и на крају да живе и раде у пенитенцијарној установи са другим осуђеницима било које расе. После прве године спровођења „*The Honor Program-a*“ дошло је до смањења инцидената са употребом оружја од 88% и до редукације насилних инцидената у павилјону А од 85%. Бенефити Програма се огледају и у штедњи значајне суме новца. Наиме, Департман за корекцију и рехабилитацију Калифорније је уштедео преко 200.000 америчких долара само у првој години примене Програма. Тај новац је био намењен санирању последица насилних инцидената у затвору. Током шестогодишње примене Програма уштеђене су милионске суме калифорнијских пореских обвезника.¹⁵

Како су жртве убиства у великом проценту супружници и други рођаци женског пола, постоје посебно развијени програми који су фокусирани на превенцију насиља, које врло често доводи до смртних последица. Тако је Шпанија у својим затворима изградила посебан програм мера превенције оних лица, који су осуђени за неки вид насиља према женским особама, најчешће према својим супругама.¹⁶ На почетку је било 70 осуђеника. Међутим, постојали су одређени критеријуми на основу којих је вршења селекција: мушки пол од 18 до 65 година старости, служење казне затвора за озбиљно насиље у породици према супругама, непостојање било каквог менталног поремећаја, писменост

¹⁴ *Religious Studies Cited for Reducing Prison Violence*. Видети: <http://www.drug-rehabs.com/religious-prison-violence.htm>, приступ 11.11.2011. године

¹⁵ *The Honor Program*. Видети: <http://listverse.com/2008/08/14/top-10-modern-prison-programs/>, приступ 11.11.2011. године

¹⁶ Истраживање убиства у породици, које је спроведено у Одељењу за психијатријска вештачења КПД-болнице у Београду током десетогодишењг периода, показало је да су жртве убиства, које чине мушкарци у највећем проценту њихове супруге. Тако је од 236 жртава убиства, њих 90, односно њих 38,14% су биле супруге лицима осуђеним за убиство. Више видети: Ковачевић, Р., Кеџман, Б., *Убиство у породици*, Чигоја штампа, Београд, 2006. година, стр. 70.

и добровољни пристанак за учешће у програму. На крају је било 52 учесника из 8 пенитенцијарних установа широм Шпаније, над којима су спроведене мере когнитивне терапије. Међу изабраним осуђеницима, њих 46% било је осуђено за убиство партнерке или покушај њеног убиства, док је њих 31% било претходно осуђивано за разна кривична дела, међу којима су у 47% претња или nanoшеће телесних повреда, 46% за крађу, 6% за илегално поседовање оружја и 6% за нарушаваће јавног реда и мира. Из овога произилази да су мере когнитивне терапије једна од најпримењиванијих мера превенције насиља (са смртним исходом). Циљ спроведеног програма у Шпанији је био савлађивање одговарајућих вештина како би сами осуђеници могли да контролишу своје импULSE, уз развијање емпатије са жртвама насиља. Такође, један од циљева је поновно успостављање односа између насилника и женских особа, при чему је тај однос базиран на хармонији и једнакости.¹⁷ Мере когнитивне терапије су се предузимале у трајању од по два сата двадесет пута, при чему је за сваког осуђеника програм посебно прилагођен. У првом делу програма спроводи се промена на мотивационом плану како би осуђено лице прихватило своју одговорност за почињено кривично дело и како би, уједно, пристало да учествује у програму. Усмереност на психопатолошке симптоме, који доводе до манифестације насиља, је одлика другог дела когнитивне терапије. У последњем делу спроводе су посебне мере у циљу превенције насиља на тај начин што су идентификоване потенцијално насилне ситуације, како би осуђено лице могло да научи алтернативни начин понашања у датим околностима.¹⁸ Резултати програма су били одлични. Наиме, 92% учесника је завршило програм, уз постојање драстичне промене ставова према женама и према насиљу као средству решавања конфликтних ситуација.¹⁹

Поред напред наведених програма, који су се бавили само одређеним аспектом вршења насилних кривичних дела, укључујући и убиства, постоје програми, чијом применом су терапеути хтели да обухвате све криминогене факторе, које доводе до вршења криминалитета насиља. Најсвеобухватнији програм превенције испољавања криминалитета насиља, који је развијен у пенитенцијарним установама, је тзв. *Мулти-модални програм*. Полазећи од става криминолога МекГира да је ефикасност третмана против агресије и насиља неадекватан, потребно је развити такав програм мера превенције, који би много више трајао и при томе био интензивнији.²⁰ На основу тога изграђен је

---

17 Echeburúa, E., Fernández-Montalvo, J., Amor, P., *Psychological Treatment of Men Convicted of Gender Violence - A Pilot Study in Spanish Prisons*, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, Sage Publications, 2006, Volume 50, Number 1, pp. 59-60.

18 Echeburúa, E., Fernández-Montalvo, J., Amor, P., op. cit., pp. 62.

19 Echeburúa, E., Fernández-Montalvo, J., Amor, P., op. cit., pp. 64.

20 McGuire, J. *A review of effective interventions for reducing aggression and violence*, *Philosophical Transactions of the Royal Society*, 2008, pp. 2591.

поменути Програм, који је трајао 12 месеци и који је обухватао широк дијапазон питања значајна за превенцију испољавања насиља. Другим речима, основа Програма је било схватање да постоји велики број криминогених фактора који доприносе насиљу. Због тога се Програмом морају третирати сви ови криминогени фактори. Такође, карактеристика ових мера превенција је и висок степен индивидуализације.²¹ Држава у којој је развијен овакав програм била је Канада. Програм, под посебним називом „*Persistently Violent Offender Treatment Programme*“, је имао три дела. У првом делу се ради на мотивацији осуђених лица у циљу њиховог добровољног укључивања у мере превенције. Други део се односи на развијање појединачног социо-когнитивног модела фактора ризика за испољавање насиља, док се у трећем делу уче посебне вештине у циљу изградње посебних просоцијалних алтернатива у односу на криминално понашање.²²

Закључак

Приказани примери добре праксе примене когнитивне терапије, као и неких посебних програма ресоцијализације осуђеника за убиства, представљају интересантне показатеље како се може континуираним мерама превенције извршити промена понашања датих осуђеника на боље. Република Србија не примењује овакве савремене облике пенитенцијарних програма. Наша држава због одређених разлога, као што су: пренасељеност пенитенцијарних установа, пропадање некадашњих производних капацитета у пенитенцијарним установама, недостатак одговарајућег кадра и њиховог недовољног залагања, не постиже одговарајуће резултате у превенцији криминалитета, а самим тим у његовом укупном смањењу. Због тога је живот осуђеника за (убиство) се своди само на „голо“ издржавање казне затвора у четири зида.

Надлежно министарство Републике Србије мора да донесе одговарајућа документа, којим би се створила основа за примену савремених пенитенцијарних програма. Такође, наша држава треба да изгради услове за успешно спровођење датих програма кроз веће запошљавање одговарајућег кадра и улагање већих новчаних средстава. На тај начин би се извршило преваспитање осуђеника за тешка кривична дела, што би резултирало и мањој стопи поврата тешких кривичних дела, међу којима је и убиство.

---

²¹ Ware, J., Cieplucha, C., Matsuo, D., *The Violent Offenders Therapeutic Programme (VOTP) – Rationale and effectiveness*, Australasian Journal of Correctional Staff Development. Видети: http://www.bfcsa.nsw.gov.au/_data/assets/pdf_file/0004/278041/The-Violent-Offenders-Therapeutic-Programme.pdf, приступ 14.11.2011. године

²² Palmer, E., loc. cit.

Darko Dimovski, LL.B.
Teaching Assistant,
Faculty of Law, University of Niš

The Treatment of Murderers in Special Penitentiary Programs

Summary

As one of the most serious criminal offences, murder imposes the need for introducing special penitentiary programs which are primarily aimed at re-socializing the perpetrators of these criminal offences. For this reason, the author provides examples of good practice in the process of resocialization of convicted murderers. The resocialization program is embodied in cognitive therapy and other special programs aimed at preventing prospective violent behaviour and recidivism.

Key words: *penitentiary programs, murder, cognitive therapy, special programs*